

CSUBÁK TIBOR KRISZTIÁN–FEJES JÓZSEF

A magyar kkv-k

21. századi banki finanszírozásának áttekintése és kiütkeresés a hitelválság csapdájából

Jelen cikk keretében arra vállalkoztunk, hogy bemutassuk és elemezzük a magyar kis- és középvállalati (kkv) szektor hitelfinanszírozásának 21. századi történetét (2000–2012). A banki/takarékszövetkezeti hiteltermékek azok a legalapvetőbb külső intézményes finanszírozási formák, amelyek képesek a kkv-k széles tömegeinek a finanszírozási igényét kielégíteni. A hitelek hozzáférhetőségének feltételei (mérték és fedezetigény kapcsolata, forrásszerzés idő- és adminisztrációs igénye) és az árai döntően befolyásolják a kkv-k jövedelmezőségét és üzleti lehetőségeit.

Minél drágábban és kedvezőtlenebb feltételekkel hozzáférhetőek a hitelek a kkv-k számára, annál kevesebb hitelügylet fog megvalósulni, ami azt eredményezi, hogy egyrészt bizonyos beruházásokat kénytelenek elhalasztani a kkv-k, másrészt napi operatív működésük finanszírozásának szükségossége miatt stagnáló-visszaeső üzletmenettel kell számolniuk.

A kkv-k hitelfinanszírozásának története egyfajta tükörképe ezen vállalati szegmens jövőképének és üzleti bizalmának.

1. A KKV-K HITELFINANSZÍROZÁSÁNAK TÖRTÉNETE A 21. SZÁZADBAN

1.1. A gyors felfutás időszaka (2001–2007)

Az 1990-es évek közepéig a hitelintézetek érdeklődése a nagyobb vállalkozások felé fordult. 1995–2000 között a magyar bankszektor erőforrásait a nagyvállalati ügyfélkör kiépítése kötötte le. Az MNB statisztikája szerint 1999-ben a bankok vállalati hiteleinek mindössze 27%-a volt kkv-hitel¹, ami arányait tekintve is kevesebb mint fele az egykori EU-15 államokban kialakult mértéknek (*Árvai* [2002]).

2000-től kezdve a magyarországi hitelintézetek az üzletpolitikájukban is megfogalmazták a kkv-szektor irányába történő nyitást. Ez a stratégiaváltás jórészt annak tudható be, hogy a nagyvállalalokozások piacán lepadt az elérhető kamatmarzs, és egyre élesebbé vált a verseny, továbbá az állami támogatás különféle formái és az általános kamatszínvonal csök-

¹ Hazánk EU-csatlakozása előtt a kkv-definíció a vállalatok szűkebb körére vonatkozott, mint 2004 után, így ez az adat kicsit megtévesztő; mértéke minden bizonnyal magasabb lett volna néhány százalékponttal, ha a mai kkv-definíciót alkalmazták volna.

kenése egyre inkább megteremtette a szükségét és a lehetőségét a szektor irányába történő nyitásnak (*Bilek–Borkó–Czakó–Pellényi* [2006]).

A kkv-ügyfélkör stratégiai felértékelődését az alábbi tényezők magyarázzák (Csubák [2008]):

- **Jelentős kielégítetlen kereslet magas növekedési potenciállal:** nemzetközi összehasonlítás szerint rendkívül alacsony volt a kkv-k hitelellátottsága, ugyanis ekkoriban a vállalkozások 90%-a nem rendelkezett semmilyen külső intézményi finanszírozási forrással. A kereslet várható növekedésére kedvezően hatott a csökkenő kamatszínvonal, az államilag támogatott hitelkonstrukciók és garanciaintézmények tevékenysége, illetve a pozitív előrejelzések a belső kereslet növekedésén alapuló GDP-növekedésre.
- **Magas nyereségtartalómű árazás alkalmazhatósága:** információs aszimmetriájuk és gyenge alkupozióciójuk miatt magasabb marzs- és díjbevételt hajlandók megfizetni a kkv-k, mint a nagyvállalkozások (kockázati felár tranzakciós költség nélkül: 50–100 bps² helyett 150–600 bps).
- **Keresztértékesítési lehetőség kkv-hiteltermékek segítségével:** hitel segítségével a bankhoz lehet kötni a kkv-t, ami kiváló keresztértékesítési lehetőségeket biztosít egyéb nem aktív oldali termékek szempontjából (betétek, számlavezetés, biztosítások, egyéb tranzakciók és befektetési termékek). A kkv-k a pénzáramlásaik kiszámíthatatlansága miatt méretükhöz és forgalmukhoz képest sok pénzt tartanak folyószámlán látra szóló betéti kamatok mellett, ami olcsó forrászerzési lehetőséget biztosít a bankok számára.
- **Vonzó ügyfélértékkel rendelkező lakossági ügyfelek szerzése:** a hitellel bankhoz kötött kisvállalkozás tulajdonos-vezetője és annak családtagjai magánszemélyként a bank lakossági üzletága számára képviselhetnek további bevételi potenciált.
- A hitelintézeteknek mind szervezeti, mind a termékinlátat, mind az üzleti folyamatok és kockázatkezelés terén jelentős változásokat kellett megvalósítaniuk ahhoz, hogy sikeresen tudják a kkv-üzletágban lévő üzleti potenciált megragadni. A következő lépéseket tették 2001 és 2007 között a stratégiaváltás megvalósítása érdekében (Csubák [2008]):
- **Fiókhálózat-bővítés:** 2001–2007 között 40%-kal bővült a bankfiókok száma a tizenkét legnagyobb magyarországi banknál.
- **Kkv-finanszírozó banki munkatársak számának dinamikus bővítése:** intenzív belső oktatási programok és létszámbővítések segítségével a bővülő fiókhálózatot folyamatosan feltöltik kkv-finanszírozási ismeretekkel rendelkező fiókhálózati szakemberekkel.
- **Kkv-üzletágért felelős központi szervezeti egységek:** létrehoztak a kkv-üzletág kiépítésével kapcsolatos központi szervezeti egysége(ek)t, amely(ek) felelős(ek) a bank kkv-ügyfelekkel kapcsolatos stratégiájának kialakításáért és megvalósításáért.
- **Kkv-specifikus hitelezési folyamat és termékkör:** a nagyvállalatokhoz képest kevesebb adatból építkező, egyszerűsített hitelbírálati rendszert vezettek be, amelyhez egy sztenderdizált hitelezési folyamat kapcsolódott abból a célból, hogy minél gyors-

2 bps: hitelezésben használt fogalom, bázispont. 100bps = 1%

sabban, minél kevesebb adminisztrációs teher mellett férhessenek hozzá a kkv-k a hitelekhez. Az egyszerűsített hitelezési folyamat eredményeképpen a kkv-hitelezéssel kapcsolatos fajlagos tranzakciós költségek csökkentek, így egyre alacsonyabb összegű finanszírozási igény kielégítése vált üzletileg attraktívvá a bankszektor számára. A termékkört is a kkv-igényekhez igazították, ezáltal a legkülönfélébb adóminősítésű ügyfelek számára elérhetővé váltak olyan piaci kamatozású, saját forrású hiteltermékek, amelyek képesek kielégíteni a kkv-finanszírozási igényeket áttekinthető és könnyen érthető dokumentációs igény mellett.

- **Kkv-ra fókuszáló marketingkampányok:** A kkv-ügyfélkör felértékelődését jól példázza, hogy a hitelintézetek egyre intenzívebb tömegmédiakampányokat folytatnak bizalmuk elnyerése érdekében, és egyre szofisztikáltabb módszerekkel igyekeznek testre szabott ajánlatokkal aktív ügyfélé tenni a kkv-kat.

A hitelintézetek stratégiaváltásának eredményeként a kkv-szektorban évente folyósított banki hitelek összege a 2001-es 1424 milliárd Ft-ról 3482,2 milliárdra növekedett 2007 év végére. Ez az összességében 222%-os növekedés évi 16,09% átlagos növekedési ütemnek felel meg, ami jelentősen meghaladta a nagyvállalatok esetén mért 9,3% mértékű növekményt (PSZÁF [2008]).

1. táblázat

Hitelállományi adatok a tárgyidőszak végén

Év (Mrd Ft)	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Hitelállomány (összes nem pénzügyi vállalkozás)	3089,66	3391,97	4139,54	5170,25	5477,89	5969,77	6733,42
Nagyvállalatok	1809,00	1989,60	2353,90	2944,80	2680,20	2831,60	3084,10
Összes kis- és középvállalkozás	1280,66	1402,37	1785,64	2225,45	2797,69	3138,17	3649,32
Középvállalkozás	563,3	609,63	734,38	1021,62	970,17	1268,73	1297,28
Kisvállalkozás	300,52	266,92	370,31	456,51	929,74	965,34	1070,19
Mikrovállalkozás	416,84	525,82	680,95	747,32	897,78	904,1	1281,85

Forrás: PSZÁF alapján saját számítás

A vállalati hitelportfólión belül a kkv-hitelek részesedése emelkedett, 2007 végére meghaladta az 53%-ot, ami jelentős előrelépés az 1999-ben tapasztalt 27%-hoz képest. (Némethné [2008]).

A 2001–2007 közötti időszak hitelexpanzióját a banki üzletpolitikai irányváltás mellett az alábbiak segítették elő:

- A beruházások értéke és volumene a 2006. évet leszámítva, minden évben emelkedett. A 2001 és 2007 közötti időszakban a beruházások értékének átlagos növekedési üteme 7,7%, míg a volumennövekedés átlaga 4% volt (KSH [2012]).
- A háztartások tényleges fogyasztása a 2001 és 2007 közötti időszakban átlagosan évi 3,4%-kal emelkedett (KSH [2012]).

- A devizahitelek széles körű elterjedése lehetővé tette a kkv-k számára, hogy alacsony kamatteher mellett jussanak hitelhez. Különösen a hosszú lejáratú hitelek terén volt jelentős a devizahitelek elterjedése. 2007-ben 66% volt a devizahitelek részesedése, szemben a 2001-es 25%-os részesedéssel, míg a rövid lejáratú hitelek esetében is 17,8%-ról 29%-ra emelkedett a devizahitelek aránya a 2001–2007 közötti időszakban (Csubák [2008]).
- A kkv-szektoron belül a legjelentősebb bankhitelállomány-növekedést a mikrovállalkozások körében lehetett tapasztalni. Ez az állomány 2001–2007 között több mint háromszorosára növekedett, ami évi 21,58%-os átlagos növekedési ütemnek felel meg (Némethné [2008]).

A bankszektor különösen 2005 eleje óta fordult erőteljesen a mikrovállalkozások irányába, amit az igazol, hogy 2005 és 2007 között a mikrovállalkozásoknak folyósított hitelek állománya közel a kétszeresére növekedett, míg ezen időszak alatt a középvállalkozásoknak folyósított hitelek állománya alig 7%-kal bővült, és a nagyvállalatoknak nyújtott hitelek mennyisége is csak 15%-ot emelkedett (Csubák [2008]).

A következő okokkal lehet magyarázni a mikrovállalkozások stratégiai fókuszba kerülését a kkv-üzletágon belül:

- A mikrovállalkozások viselkedése sokban hasonlít a lakossághoz (GKM [2007]), ezért a lakossági üzletágban szerzett, kedvező tapasztalat a folyamatok automatizálása, az értékesítési technikák terén sikeresen adaptálható a mikrovállalkozásokra. Ezen technikák átvétele 2005-ben kezdődött, ami egyfajta paradigmaváltást jelentett a kkv-hitelezésben, hiszen egyre inkább az automatizált, tömeges „testre szabásként” jellemezhető hiteltermékek és hitelezési folyamatok jelentek meg széleskörű és dinamikus bővülő fiókhálózatokban.
- A tárgyifedezet-mentes hiteltermékek megjelenése, az egyszerűsödő hitelezési folyamat, illetve a hitelintézetek intenzív marketingje révén az intézményes finanszírozástól korábban idegenkedő mikrovállalkozások széles tömegeit lehetett banki finanszírozást vállaló ügyfélle tenni.
- A mikrovállalkozások alkuerejük gyengesége és az információs aszimmetria miatt a legkevésbé „érzékenyek” a vállalatok között.
- A mikrovállalkozások tulajdonosi háttérét adó családok a lakossági üzletág számára fontos ügyfelek, így a lakossági üzletági stratégia nem képzelhető el a mikrovállalkozásokra fókuszálás nélkül.
- A mikrovállalkozásokból származó bevételtömeg jótékonyan hat a fiókfejlesztés kapcsán felmerült beruházások mielőbbi megtérülésére.

1.2. A hitelválság hatása a kkv-k hitelezésre (2008–2012)

A nagy hitelexpanzió időszakát megállította a 2008-ban bekövetkezett gazdasági válság, amely méretét és hatását tekintve az 1930-as évek nagy gazdasági világválságával mutat hasonlóságot. 2007-ben a másodrendű jelzálogpiacon bekövetkező krízis, az úgynevezett

„subprime³³”-válság hatására Amerika egyik legjelentősebb befektetési háza, a Lehmann Brothers Holdings Inc. 2008. szeptember 15-én csődöt jelentett. Pénzügyi világválság vette kezdetét, amikor az „olcsó” hitelezésen alapuló buborék kipukkadt. Az ingatlanpiac indokolatlan és extravagáns szárnyalása ekkor ért véget, hiszen egyértelművé vált, hogy irreális mértékű fedezetek vannak aktiválva a pénzügyi intézetek könyveiben. A hanyag értébecslés és a kockázatok figyelmen kívül hagyása miatt túlárazott eszközök kerültek be a bankok eszköportfóliójába. Amikor néhány rossz adós megpróbálta elérvezetni az ingatlanját, akkor kiderült, hogy a piac másképp áraz, mint a banki hitelbírálok. Ekkor világhosszá vált, hogy nincs valós jelzálogfedezet az eszközök mögött. Ez a hír további kínálatnövekedést eredményezett, ami további árcsökkenéshez vezetett, és így tovább. Ez az eszközoldali válság komoly likviditási problémákat okozott a bankoknak, aminek következtében fizetésképtelenné vált számos bank (elsősorban a rossz adósoknak köszönhetően). A „rossz adós”-lista bővülése éber gyanakvást indított el a bankszektorban, ami alapvetően egy bizalmi válságban manifesztálódott, mert a bankok nem bíztak meg többé a gazdasági szereplőkben.

Az ingatlanbuborék kipukkadása, a likviditási válság és a teljes piaci bizonytalanság olyan gazdasági utóhatásokat generált, mint szűkülő hitelforrások, növekvő hitelkamatok, csökkenő beruházási hajlandóság, növekvő munkanélküliség, valamint a csökkenő belső kereslet. A válság globális méreteket öltött, aminek következtében világgazdasági szempontból meghatározó országok is a csökkenő GDP-termelés útjára léptek (például az Egyesült Államok, Németország, Japán, Franciaország, Oroszország vagy Nagy Británia). Mindemellett a fejlődő országokban is szűkülés mutatkozott, de Indiában és Kínában csupán lassuló növekedési ciklus indult meg, nem pedig zsugorodási ciklus (IMF [2009]). Magyarország többszörösen hátrányos helyzetbe került, hiszen a makrogazdasági alapjai gyengék voltak, ami teret adott a spekulatív törekvéseknek, valamint az exportkittetés miatt a német gazdasági csökkenés áttételesen tovább rontotta a magyar GDP-t.

Világszerte megszűnt az addigi kockázatvállalási hajlandóság, a pénzpiacok befagytak, és azóta is konzervatívabb hitelezési gyakorlatot folytatnak a bankok. A hitelválság egyfajta likviditási válságban csúcsosodott ki, aminek eredményeként a tőke világszerte kezdte elhagyni a fejlődő piacokat, és a biztonságos piacokra áramlott. Ez a folyamat Magyarországot úgy érintette, hogy a forint jelentősen veszített az értékéből, ami a lakossági és a vállalati devizahitelek forintban kifejezett törlesztőrészeit jelentősen megnövelte, továbbá jelentősen megemelkedett mind az országra jellemző kockázatmentes kamatláb, mind a kockázati felár.

A magyar gazdaság és ezen belül a bankrendszer azért volt olyan sebezhető a válság hatására, mert a válságot megelőzően túlzottan liberális, fogyasztást ösztönző gazdaságpolitika volt érvényben. Ebből következett, hogy a hitelalapú finanszírozás vált a források elsődleges formájává, ami világosan látszott, hiszen a korábbi 110-120%-os hitel/betét arány 2008-ra már a 150%-ot is elérte (MNB [2009]). Az expanzív hitelezési politika immanens része a kockázatok növekedése. A kockázatok legfőbb eredője a versenypiaci nyomás, hiszen a hitelkihelyezésért folytatott versenyben a bankok egyre kevesebb energiát szántak az adósminősítésre, ehelyett inkább növelték a jelzálog-fedezeti arányt és a hitelek futamidejét (Várhegyi [2010]).

3 Subprime jelzáloghitel: olyan kockázatos jelzáloghitel, amely sem adósságszolgálat/jövedelem, sem hitelösszeg/fedezet értéke szempontjából nem felel meg a „normál” kockázatu jelzáloghiteleknek, azaz előbbi mutató esetén 55% felett, utóbbi mutató esetén 85% felett van az érték.

A devizahitel-terhek robbanásszerű megemelkedése egyrészt visszavetette a lakossági fogyasztást, másrészt a lakosság fizetőképességének romlása miatt rontotta a bankok hiteltportfóliójának minőségét. A devizahitelezés befagyasztása és a magas országgokkázat miatt a HUF-ban kifejezett, magas kamatterhek finanszírozhatatlanná tették a beruházások egy részét, ami azt eredményezte, hogy mind a lakossági fogyasztás (éves átlagban $-2,2\%$), mind a nemzetgazdaság beruházásainak volumene és értéke 2008–2011 között folyamatosan csökkent (éves átlagban $-4,4\%$ és $-2,5\%$ – KSH [2012]).

A bankok hitelezési tevékenységének az eredményességét befolyásolta, hogy forrásaik az eddigiekhez képest nagymértékben drágultak, addigi biztos tőkehelyzetük meggyengült. A bankok jövedelemtermelő képességére szintén negatív irányban hatott a 2010-ben bevezetett bankadó, a 2011-ben bevezetett, fix árfolyamú végtörlesztés lehetősége a lakosság számára, valamint a 2012-ben bevezetett tranzakciós illeték.

A 2008-tól bekövetkezett válság hatására a kkv-hitelezés volumene visszaesett, a 2008-as csúcspóthoz képest 2011 év végére több mint 35% -kal, közel 1300 milliárd Ft-tal csökkent a kkv-knak évente folyósított hitel, amely 2012-ben – közel 750 milliárd Ft-os növekedést követően – még mindig 11% -kal van elmaradva a 2008-as csúcspóthoz képest. A 2012-ben bekövetkezett hitelállomány-növekmény félrevezető lehet, miután az összvállalati folyósított hitel összeg nem nőtt ebben az időszakban (sőt tovább csökkent), ezért csak arról lehet szó, hogy korábban nagyvállalatoknak minősített cégek (hitelek) a középvállalkozási kategóriába kerültek.

2. táblázat

**A bankszektor által a kkv-szektornak
évente folyósított hitel összege (2008–2012)**

	2008 (Mrd Ft)	2009 (Mrd Ft)	2010 (Mrd Ft)	2011 (Mrd Ft)	2012 (Mrd Ft)
Összes kkv	3896,971	2901,288	2881,652	2753,319	3484,774
középvállalkozás	1384,659	1129,032	1183,294	1241,432	1717,035
kisvállalkozás	1275,594	990,107	1020,905	797,307	1039,321
mikrovállalkozás	1236,718	782,149	677,453	714,580	728,418

Forrás: PSZÁF (2013)

A válság hatására romlott a kkv-hiteltportfólió minősége: a problémásnak minősített kkv-hitelállomány a 2007 év végi 5% -ról 2012 év végére $26,6\%$ -ra emelkedett. A portfólió minőségének és a kkv-k üzleti környezetének romlása miatt a hitelintézetek a hitelhez jutás feltételeit megszigorították, növelték a fedezetelvárásokat, csak a jobb adóminősítésű vállalatok hitelígényeinek kielégítésére fókuszáltak.

A fejezet zárásaként és összefoglalásaként az alábbi ábrával szeretnénk szemléltetni a magyarországi kis- és középvállalati banki finanszírozás mérföldköveit és fejlődési állomásait:

**A kkv-finanszírozás fejlődéstörténete
az érintettek és a korszakhatárok tükrében**

	Hitelbőség	Recesszió	Átrendeződés
	2001–2007	2008–2009	2010–2013
Gazdasági helyzetkép	Folyamatos gazdasági növekedés	Gazdasági mélyrepülés	Lassú gazdasági felépülés
Állam	Liberalizmus	Kontrollvesztés	Interveniális
Bank	Bátor hitelezési politika	Krizismód	Konzervatív szemlélet
KKV	Olcsó, hozzáférhető források	Pénzszűke	Drága, hozzáférhetetlen források

A táblázat igyekszik rávilágítani arra, hogy milyen alapvető változásokon ment keresztül a magyar hitelpiac az ezredfordulótól napjainkig. Kezdvé a növekedési gazdasági ciklussal (konjunktúra), ahol az állam liberális felfogásának köszönhetően nem avatkozott bele túlzottan a hitel- és pénzügyi piacok működési mechanizmusaiba. Ennek köszönhetően a növekedés magával húzta a hitelalapú bővülést, amelynek ekkor még látszólag sem keresleti, sem pedig kínálati korlátja nem volt. A bankok olcsó forrásokkal árasztották el a piacot; ezek jó része hitel formájában csapódott le a vállalatoknál és a háztartásoknál egyaránt. A hitelbőség időszaka egészen a 2008-as gazdasági világválság kirobbanásáig tartott, amikor a gazdasági szereplők hitelezéshez való hozzáállása szemvillanás alatt drasztikusan megváltozott. A válság tanácstalanságot hozott a kormányzati politikában, továbbá a források óvatosabb kihelyezését, egyúttal megdrágulását eredményezte. A pénzszűke a kkv-k számára érezhető forráshiányba torkollott, amely Magyarországon a hitelpiac jelentős visszaeséséhez vezetett.

2010-re eljutottunk arra a szintre, hogy a mindenkori kormány elkezdett lépéseket tenni a hitelpiaci válságból való kilábalás érdekében. Ezek az intézkedések azonban egyelőre nem törték meg a bankok konzervatív (kockázatkerülő, visszafogott) hitelezési politikáját, vagyis a kkv-k számára a finanszírozási források továbbra is drágák és nehezen hozzáférhetőek maradtak.

Cikkünk pontosan ennek a problémának a feloldására igyekszik választ találni.

2. HELYZETKÉP

Ebben az alfejezetben egy rövid helyzetfelmérést végzünk a magyar bankrendszer, valamint a magyar kkv-szektor állapotáról. A kkv-finanszírozás megoldásának érdekében fontos, hogy mélységeiben megértsük, milyen piaci pozícióban vannak az érintettek. A kkv-finanszírozás szempontjából a legfontosabb érintettek a következők:

- kis- és középvállalatok,
- kereskedelmi bankok.

Ebben az alfejezetben az első két érintett csoport gazdasági jellemvonásai és legfőbb ismertetőjegyeit szeretnénk feltárni. Az állam szerepére a későbbiekben térünk ki részletesen.

2.1. Kkv-helyzetkép (2013)

Ismeretes, hogy a kkv-k komoly részt vállalnak a nemzetgazdasági teljesítmény megteremtéséből (közel 50%-a a bruttó hozzáadott értéknek). Ez a vállalkozói réteg munkahelyet teremt, elősegíti a regionális és helyi fejlődést, és segít megteremteni a társadalmi kohéziót. A kkv-k foglalkoztatják a munkavállalók kétharmadát, válság idején kevésbé bocsátják el az embereiket, mint a nagyvállalatok. Rugalmasságukkal és innovativitásukkal pedig jelentős mértékben támogatják az adott régió nagyvállalkozásainak versenyképességét is.

3. táblázat

A magyar vállalati szektor főbb adatai

A magyar vállalatok száma (összes vállalati szektor aggregálva)								
Vállalatméret	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
0–9	527 511	512 360	517 190	515 136	521 317	516 092	521 381	516 801
10–49	24 730	25 727	26 209	26 195	26 408	26 370	26 798	27 139
50–49	4 136	4 217	4 409	4 437	4 463	4 432	4 509	4 556
KKV total	556 377	542 304	547 808	545 768	552 188	546 894	552 688	548 496
250+	842	831	854	845	834	806	808	809
Total	557 219	543 135	548 662	546 613	553 024	547 701	553 495	549 304
Átlagos munkavállalói létszám vállalatméret szerinti bontásban								
Vállalatméret	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
0–9	902 589	898 256	909 382	909 474	920 234	917 258	931 040	928 705
10–49	476 428	491 504	500 167	499 174	502 196	500 905	508 759	514 980
50–249	409 015	415 344	433 098	434 472	435 511	430 770	437 004	440 394
KKV total	1 788 032	1 805 104	1 842 647	1 843 120	1 857 941	1 848 932	1 876 803	1 884 079
250+	731 849	731 020	746 101	742 842	738 382	730 334	743 434	757 545
Total	2 519 881	2 536 124	2 588 748	2 585 962	2 596 323	2 579 266	2 620 237	2 641 624
A magyar vállalatok hozzáadottérték-termelő képessége (millió euró)								
Vállalatméret	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012

Forrás: Cambridge Economics: Annual Report on European SMEs (2011)

A kkv-szektor főbb jellemzői:

- elaprózott vállalatszerkezet (a magyar vállalati réteg közel 95%-a mikroállalkozás),
- erős középvállalati réteg hiánya (1% alatt van a magyar középvállalatok száma),
- a versenypiac több mint 2,6 millió embernek ad munkát, ezek 70%-át kkv-knál foglalkoztatják,
- a vállalatok többsége elégtelen hitelfedezettel rendelkezik,
- magas az adóelkerülés aránya,
- sok a kényszervállalkozás,
- relatív alacsony termelékenység (alacsony hozzáadottérték-termelő képesség),
- kiöregedő menedzsment (utódlási problémák),
- elégtelen pénzügyi ismeretek,
- alacsony innovációs hajlandóság,
- 2008 októberétől a gazdasági válság okozta hitelkínálati korlát nagymértékben lecsökkenti a kkv-k forrásbevonási lehetőségeit (*Kállay* [2010]).

2.2. Bankszektorhelyzetkép (2013)

2013-ban 35 részvénytársasági és 128 szövetkezeti formában működő pénzügyintézet működik a magyar piacon. Ezek a pénzügyintézetek bonyolítják a magyar pénz- és tőkepiaci mozgásokat. A magyar bankpiacon a német, osztrák és olasz érdekeltségek dominálnak, de emellett számos külföldi, többek között amerikai, francia tulajdonú intézmény is helyet kap a piacon. A takarékszövetkezetek szinte kivétel nélkül 100%-os magyar tulajdonban vannak.

A bankrendszer szereplői a bankközi pénzpiacon intenzíven együttműködnek. Ez az aktivitás egy többszörösen egymásba ágyazott intézményi rendszert alkot, ahol az egyik intézmény bukása – dominóelven – akár számos más vele kapcsolatban lévő bank bukását jelentheti. A 2008-as gazdasági válság óta ez a lehetséges „bankválság-forgatókönyv” a valós bankcsődök okán nem egyszer előtérbe került. Példának okáért 2008 szeptemberében csődvédelembe menekült az AIG és a Merrill Lynch, ezen felül csődvédelmet kért a később csődbe ment Lehmann Brothers is. Ilyen globális méretű bankok csődje alapvetően kétfajta következményt von maga után. Egyrészt mérséklődik az imént említett, bankközi pénzügyi aktivitás (rossz esetben meg is szűnnek a pénzügymozgások). Másrészt kérdés, hogy a csődbe ment bankok adósságállományát piaci (fizetéseképtelenség, bankpánik) vagy állami (pénzt pumpál a fedezetlen adósságok mögé, bankmentés) keretek között rendezik (*Benczes–Kutasi* [2010]).

A bankszektor főbb jellemzői:

- a bankok szabályozott piacon működnek,
- az ügyfélhitelek-állomány folyamatos zsugorodása (PSZÁF [2013]),
- a háztartási megtakarítások elfordulnak a hitelintézeti betétektől az állampapírok és befektetési jegyek javára (PSZÁF [2013]),
- fogyasztási hitelek, vállalati hitelek csökkenése jellemzi a piacot (PSZÁF [2013]),
- a válság hatására a külföldi tulajdonú magyar leánybankok anyavállalati finanszírozásra szorultak,
- szigorú adóminősítési rendszerrel dolgoznak,

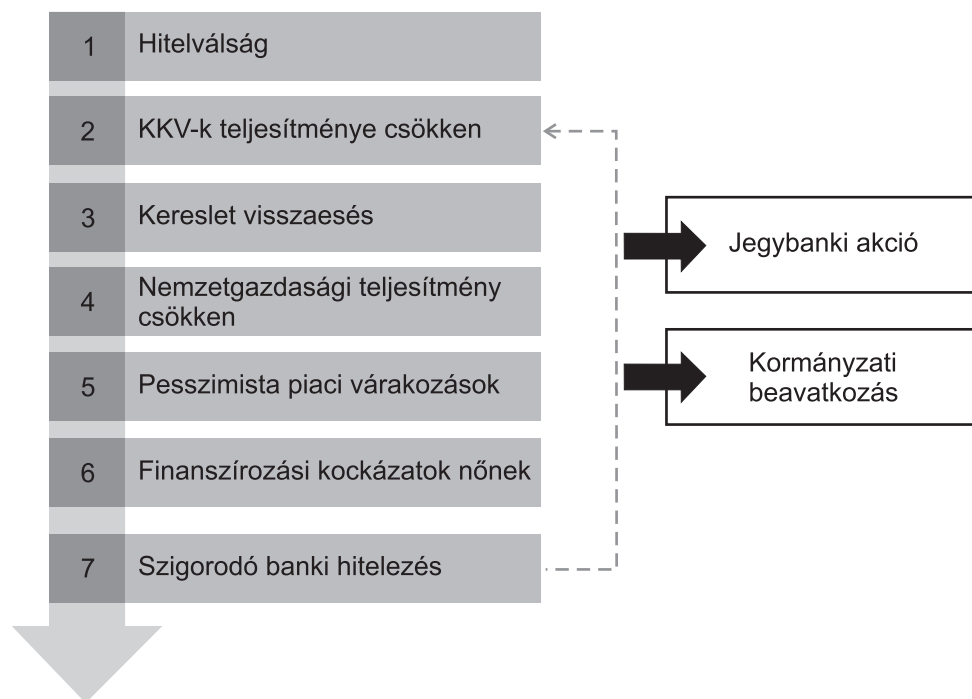
- szektorális különadó, kamatadó és tranzakciós illeték terheli a bankokat,
- drága hiteleket kínálnak,
- folyamatosan romlik a banki portfóliók minősége (több a rossz adós),
- 2011 óta az egész bankszektor veszteségesen működik,
- a válság hatására nem volt markáns kivonulás a magyar bankpiacról,
- a bankpiac zsugorodási spirálban van.

Összességében megállapítható, hogy a válság hatására mindkét érintett csoportnak egyre nehezebb gazdálkodási körülményekkel kell szembenéznie. A formula sajnos sok esetben az, hogy a hitelezők túlzottan szkeptikusak és szigorúak, a hitelesek pedig nem versenyképesek, és pénzügyileg nem fenntartató módon gazdálkodnak. Egyszóval kereslet van, de fizetőképes kereslet nincs elég. Kínálat van, megfizethető konstrukciók nincsenek. Ebből látszik, hogy a kereslet-kínálat egyensúly a válság hatására megborult, és egyelőre úgy fest, hogy nagyon nehezen képes önerőből, piaci alapon visszarendeződni.

2.3. A hitelválság ördögi köre

2. ábra

A hitelválság ördögi körének öngerjesztő mechanizmusa

A fenti ábra mutatja a kkv-finanszírozás leépülésének öngerjesztő folyamatát. A hitelválság kiindulópontja volt egy olyan folyamatnak, amelynek eredményeként előbb megdrágultak a hitelek, majd visszaesett a vállalatok jövedelmezősége. A megdráguló hitelek miatt visszaesik mind a lakossági, mind a vállalati beruházási hajlandóság és fogyasztási kereslet, emiatt még jobban romlanak a kkv-k üzletmenete és pénzügyi mutatói, ami a hitelkínálat további szűkülésével és megdrágulásával járt, tovább rontván a vállalatok teljesítményét. Kialakult egy ördögi kör, ami folyamatosan visszaeső vállalati teljesítményt, romló banki hitelportfóliót, szigorodó hitelhez jutási feltételeket és emelkedő kockázati marzsokat eredményezett. Ez a folyamat szektorális és nemzetgazdásig szinten is rombolja a gazdasági teljesítményt. A hitelkínálat és a gazdasági növekedés között szoros korreláció van. A növekvő hitelkínálattal párhuzamosan a gazdasági növekedés és a szereplők várakozásai is megemelkednek.

Az ábra jól mutatja, hogy a hitelválság végső következménye a szigorodó banki hitelezés, ami áttételesen visszahat önmaga eredőjére, hiszen a szigorodó hitelezési feltételek tovább rontják a kkv-k hitelpiaci és üzleti aktivitását, valamint jövedelmezőségüket, ami ráerősít a hitelválság jelenségére, így a hitelválság általános gazdasági válságot eredményez.

A jelenlegi helyzetben be kell avatkozni, mert a piaci mechanizmusok nem képesek ezt a negatív folyamatot megállítani. A liberális szabadpiaci önszabályozás egy ilyen kaliberű gazdasági válságnál nem működik hatékonyan, ezért *Adam Smith* „láthatatlan kezét” fel kell, hogy váltsa *John Maynard Keynes* „kormányzati keze”, amikor az állam a közjó elérése érdekében befolyásolja a gazdaságot.

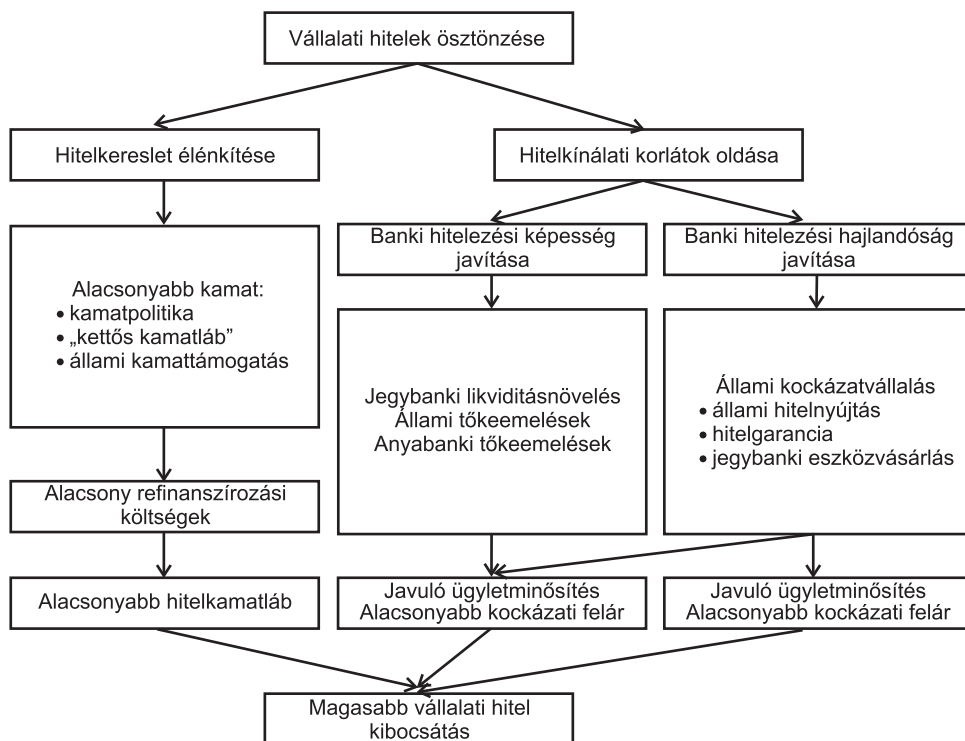
3. KIÚTKERESÉS A HITELVÁLSÁG ÖRDÖGI KÖRÉBŐL:

MIT TEHET AZ ÁLLAM?

Az állam szerepvállalása a kkv-k hitel jellegű finanszírozásának előmozdítására nem öncélú beavatkozás, hanem egy olyan intézkedéssorozat, amely „életet lehel” a stagnáló, beruházásokat és fejlesztéseket kerülő kkv-szektorba, aminek eredményeként növekszik a beruházási hajlandóságuk és a jövedelmezőségük, pozitív hatást gyakorolva a foglalkoztatottságra és az állami adóbevételekre.

A következő ábra szemlélteti, hogy a kormányzat és a jegybank milyen módon tudja ösztönözni a vállalati hitelezést.

A vállalati hitelek ösztönzésének lehetséges alternatívái

Forrás: MNB-tanulmányok [2011] alapján saját szerkesztés

Az állami beavatkozás révén mesterségesen csökkentett kamatláb élénkíti a hitelkeresletet, ami áttételesen a beruházási hajlandóság növekedéséhez vezet, és az alacsonyabb forgóeszköz-finanszírozási költségeken keresztül javuló vállalati jövedelmezőséget eredményez. A cikkben áttekintjük az állam ez irányba tett lépéseit, és értékeljük, hogy elegendőek-e ezek a lépések a hitelkereslet élénkítésére.

A banki hitelezési hajlandóság javítása kulcskérdés a kkv-hitelezés előmozdítása terén. A közvetlen állami hitelnnyújtás csak nagyobb stratégiai vállalatok esetében indokolt, kkv-ügyfélkör esetén ennek a megvalósítása nem hatékony út. Az állami kockázatátvállalás a hitelgarancia-intézményeken keresztül jelentősen képes pozitívan befolyásolni a bankok hitelezési hajlandóságát. A nemzetközi szakirodalom szerint az állami szerepvállalás a hitelgarancia-alapokban az egyik leghatékonyabb módja az állami beavatkozásnak a kkv-k fejlesztése terén (Elkan-Schmidt [2010]). Jelen cikk elemzésének fókuszában a hazai és a nemzetközi hitelgarancia-alapok tevékenységének összehasonlítása áll abból a célból, hogy megállapítsa, milyen továbbfejlesztési lehetőségek adódnak e téren Magyarországon.

A banki hitelezési képesség javítását szolgáló állami intézkedések kívül esnek a cikk elemzésének fókuszából, mivel – megítélésünk szerint – amíg nem hárulnak el a banki

hitelezési hajlandóságot korlátozó feltételek, addig a banki hitelezési képességet javító intézkedések másodlagos jelentőségűek. A hitelezési hajlandóság kérdéskörének megoldása irányába tett pozitív lépések után valóban indokolt végiggondolni, hogy milyen intézkedések szükségesek a banki hitelezési képesség javítása terén.

Jelen cikk kizárólag a banki hitel jellegű finanszírozási forrásokra koncentrálna azért, mert ez jelent a kis- és középvállalkozások szélesebb tömegei számára szóba jöhető finanszírozási alternatívát a tőke jellegű finanszírozási formákkal szemben, amelyek csak egy külső tulajdonostársra nyitott, jelentős növekedési potenciállal rendelkező, professzionális, szűk elit vállalkozói kört finanszíroznak. Nem vitatjuk a tőkefinanszírozás és az annak megfelelni képes vállalkozói kör kineveléséhez szükséges állami beavatkozás szükségességét, azonban jelen cikkben inkább a hitelfinanszírozási feltételek javítására fókuszálunk, mivel annak pozitív hatása jóval szélesebb körben jelentkezik.

A cikk elemzési horizontján kívül esik a mikrofinanszírozás kérdésköre, mivel annak kezelése nem hagyományos banki finanszírozási módszereken nyugszik.

3.1. A hitelkereslet élénkítése – állami kamattámogatás

A válság több szempontból is speciális gazdasági környezetet teremt mind a kkv-knak, mind a bankoknak. A jelentősen megemelkedett kockázati felárak, illetve a fejlett államokhoz képest még mindig magas kockázatmentes referencia-kamatláb miatt a kkv-k viszonylag drágán tudnak hitelhez jutni. Számukra nagyon leszűkül azon beruházások köre, amelyek képesek kitermelni a drága finanszírozás költségét, illetve a napi működés finanszírozása is egyre jelentősebb terhet jelent számukra. A magas finanszírozási költségek egyrészt csökkentik az új hitelek iránti keresetet – ami stagnáló beruházási és működési aktivitást eredményez –, másrészt a hitellel már rendelkező vállalkozások jövedelmezőségét drasztikusan rontják, ami részben hozzájárul a problémás kkv-hitelállomány sajnálatos bővüléséhez.

A forrásszerzési költségek – akár mesterséges módon történő – mérséklése egyrészt hozzájárul a hitelkereslet növeléséhez, másrészt csillapíthatja a hitellel már rendelkező vállalkozások kamatterheit, így segítheti azok jövedelmezőségének javulását.

Az állam azonban mint szabályozó és támogató szereplő állami kamattámogatott hitelekkel mesterséges hitelkínálatot tud teremteni, ami áthidaló megoldás lehet addig, amíg a versenypiaci feltételek rendeződnek. A kamattámogatásos hitelek allokációjának nemzetközileg elfogadott modelljében az államot képviselő „donor intézmény” kedvezményes kamatozású refinanszírozó hitelt nyújt az állami kamattámogatást tartalmazó hiteltermék disztribúciójával foglalkozó hitelintézetnek. A hitelintézetek értékesítik közvetlenül a kkv-knak a támogatott hiteleket, ők végzik el az ügyfél- és ügyletminősítést, valamint ők viselik a kkv-k nemfizetési kockázatát.

Magyarországon 2012 végéig a Magyar Fejlesztési Bank töltötte be a legnagyobb „donor” szerepét az államilag támogatott kisvállalkozói hitelprogramok esetében; 2012 végén 356,3 milliárd Ft-os vállalkozásfejlesztési célú hitelportfólióval rendelkezett (MFB [2012]).

Az MFB kamattámogatásokat tartalmazó hitelkonstrukcióin kívül kiemelnénk a **Magyar Nemzeti Bank Növekedési Hitelprogramját**; a jegybank nulla kamatozású refinanszírozási hitelt nyújt a hitelintézeteknek, amit a hitelintézetek egy általuk vállalt, felülről

korlátozott kamatmarzs mellett tovább hiteleznek a kkv-knak kiemelkedően kedvező, évi 2,5%-os kamat mellett (MNB [2013]).

Ugyanezen program második pillére a devizaadóssággal rendelkező kkv-k adósságrendezését igyekszik elősegíteni a hitelek forintosításával. A MNB által refinanszírozott Növekedési Hitelprogram I. szakaszának keretösszege 750 milliárd Ft, míg a 2013 szeptemberben változatlan kamatfeltételekkel elindított II. szakasz keretösszege 2000 milliárd Ft.

Az állami kamattámogatású hitelprogramok keretösszege (450 milliárd Ft MFB Vállalkozásfejlesztési hitelprogram + 2750 milliárd Ft MNB Növekedési Hitelprogram) meghaladja a 2012-es kkv-hitelállomány 90%-át, így elmondható: a kkv-k számára jelentős összegben kedvezményes kamatozású refinanszírozott hiteltermékek állnak rendelkezésre.

Az államilag támogatott, alacsony kamatozású hitelek meglelte szükséges, de nem elégséges feltétele a kkv-hitelezés és azon keresztül a kkv-szektor üzletmenetének felfuttatásához.

Állami kamattámogatásos hitelek ugyan jelenleg már nagy volumenben rendelkezésre állnak, azonban nem tudnak széles körben elterjedni a kkv-szektorban, mert a bankok – korábbi kedvezőtlen hitelezési tapasztalatok miatt – konzervatív hitelezési politikát folytatnak, és csak a legjobb adósminősítésű és a legkiválóbb ügyletminősítésű ügyfelek számára biztosítanak hozzáférést ezen kedvező forrásokhoz.

Az állami szerepvállalásnak a bankok kockázatvállalási étvágójának növekedését is elő kellene mozdítania, amire nemzetközileg is elterjedt és népszerű módszer az államilag támogatott hitelgarancia-program.

3.2. Hitelezési hajlandóság javítása – hitelgarancia

Napjainkban a kkv-hitelezés egyik fő problematikája, hogy a hitelintézetek – a negatív tapasztalatok miatt – megszigorították adósminősítési és ügyletminősítési folyamataikat, ami miatt a kkv-k szélesebb tömegei csökkenő forgóeszköz hitelkeretekkel és – kevés kivételtől eltekintve – elérhetetlen beruházási hitelekkel kénytelenek együtt élni.

A hitelgarancia-alapok szolgáltatásának az a lényege, hogy a garanciaalap akár 80% erejéig is átvállalja a hitelezési kockázatot, azaz a hitelügyleten realizált veszteségnek akár 80%-át is megtéríti a hitelintézet számára. A garanciaalapok szolgáltatásukkal képesek jelentős mértékben javítani a kkv-hitelügylet minősítését, így képesek ellensúlyozni a gyengébb adósminősítésből, illetve a hiányzó biztosítéki körből eredő hátrányokat, ezért olyan kkv-k is hitelhez juthatnak, amelyeket elutasított volna a bank.

A nemzetközi szakirodalom szerint az állami szerepvállalás a hitelgarancia-alapokban az egyik leghatékonyabb módja az állami beavatkozásnak a kkv-k fejlesztése terén (Elkan–Schmidt [2010]).

A hitelgarancia-alapok lehetnek akár magán, akár állami, akár vegyes tulajdonban. Az állami beavatkozás lényege abban áll, hogy az állam bizonyos mértékben (60–85%-ban, országtól függően) megtéríti a hitelgarancia-alapok veszteségeit, ami a beváltott hitelgarancia-ügyletekből származik.

Magyarországon a Garantiqa Hitelgarancia Zrt. látja el ezt a feladatot, valós kezességet vállalva a vállalkozások fejlődése érdekében. Ez az intézmény 2012-ben több mint 29 000 db kezességvállalási szerződést kötött, ezzel több mint 304 milliárd forintnyi garanciát vál-

lalt 382,6 milliárdnyi finanszírozási forrás eléréséhez (Garantiqua [2013]). Hasonló működési elvű intézmény az Agrár-Vállalkozási Hitelgarancia Alapítvány (AVHA), valamint a teljesen állami tulajdonú Eximbank, ami a kkv-szféra exportfinanszírozását hivatott elősegíteni.

A hitelgarancia-alapok tevékenységének elterjedtségét az általuk garantált hiteltömeg mértékével szokás mérni. Nemzetközi szinten Ázsiában kimagasló a hitelgarancia-alapok tevékenységének intenzitása és az általuk garantált hitelfortfólió mértéke: Japánban a GDP 7,3%-át éri el a garanciaalapok által lefedett portfólió értéke, Dél-Koreában ezen mutató értéke 6,2%, míg Kínában (csak Tajpej) 3,6% (CFE/SME [2012]).

Az EU-ban Magyarország a garanciaalapok tevékenységének intenzitása terén az első háromban szerepel (GDP 1,4%-a), a GDP arányában csupán Olaszországban (2,2%) és Portugáliában (1,9%) magasabb a fedezett hitelfortfólió mértéke (CFE/SME [2012]).

2012-ben Magyarországon a garanciaalapok által fedezett kkv-hitelfortfólió aránya az összes kkv-hitel belüli 11% volt. Megítélésünk szerint a hitelgarancia-alapok tevékenységét jelentősen fokozni kell, amennyiben az állam célja, hogy a kkv-hitelfortfólió százelekben kifejezve akár két számjegyű növekedést érjen el, mivel az állami kamattámogatású konstrukciók hatása inkább abban nyilvánul meg, hogy a jó adós- és ügyletminősítésű vállalkozások a kedvezőtlen kamatozású piaci hiteleiket kedvező kamatozású, államilag támogatott hitelekre cserélik.

A kkv-hitellállomány évente akkor tud 2012-as bázishoz képest 300-400 milliárd Ft-tal növekedni, ha a hitelgarancia-alapok ezen új portfóliónak nem a 11%-át, hanem akár 30-40%-át is fedezik (Japánban minden harmadik kkv hitelt fedezi garanciaalap), azaz a garanciaalapok által fedezett portfóliónak évente 90-160 milliárd Ft-tal kellene növekednie. A garanciaalapok tevékenységének kiszélesítéséhez az alábbi lépésekre volna szükség:

- **A meglévő portfóliógarancia-program eredményeinek felülvizsgálata** és feltételeinek módosítása annak érdekében, hogy a jelenleginél lényegesen nagyobb intenzitással és hatékonysággal lehessen alkalmazni. A portfóliógarancia-programok különösen az alacsonyabb összegű, de nagy darabszámú előforduló mikro- és kisvállalkozásokra jellemző ügyletek esetén jelentenek hatékony megoldást. A válság a legerősebben éppen a mikro-vállalkozások irányába történő hitelezést érintette negatívan: 2008–2012 között 41%-kal, közel 500 milliárd forinttal csökkent a portfólió mértéke, így a portfóliógarancia-programok feltételeinek javítása – és így szélesebb körben történő, intenzívebb használata – épp a válság által legerősebben sújtott vállalati körben fejthetne ki pozitív hatást.
- **Az egyedi hitelgarancia-ügyleteknél a párhuzamos munkavégzéssel járó folyamatokat kell optimalizálni:** az egyedi hitelgarancia-ügyleteknél mind a hitelt közvetlenül nyújtó hitelintézet, mind a garanciaalap elemzi az adóst és magát az ügyletet, azaz párhuzamos munkavégzés folyik, amelynek mérséklése és optimalizálása jelentős hatékonysági tartalékokat szabadíthat fel.
- **Hitelgarancia-alapok feltőkésítése:** a Garantiqua-Hitelgarancia Zrt. saját tőkéje 2012-ben csak 3%-a az általa garantált hitelfortfólió értékének (Garantiqua [2013]). A garantált portfólió évi 25–40%-os növekedését akadályozhatja a nemzetközi összehasonlítás szerint is nagyon alacsony sajáttőke-állomány (CFE/SME [2012]).
- **Magasabb kockázatvállalási arány beruházási hiteleknel:** a magyar banki kkv-hitelezésnek a beruházási hitelek nyújtása mindig gyenge pontja volt. A kkv-hitelezés

„aranykorszakában” – azaz a 2001–2007-es időszakban –, míg a rövid lejáratú hitelügyletek darabszáma 2001–2007 között 758%-kal, azaz közel kilencszeresére emelkedett, addig a hosszú lejáratú ügyletek száma mindösszesen 52%-kal növekedett (Csubák [2008]). A nemzetközi garanciaalapok hatékonyságát elemző kutatások kimutatták, hogy a hosszú lejáratú hitelekre nyújtott garanciaállalások összeggazdasági haszna jóval magasabb, mint a rövid lejáratúakra nyújtott (*Allinson–Robson–Stone* [2013]). Ennek a jelenségnek az a magyarázata, hogy kedvezőtlen esetben is hosszabb idő alatt jelentkeznek a problémák, mint a rövid lejáratú hitelek esetében, ugyanakkor a hosszabb lejáratú hiteleknek a gazdaságösztönző hatása azonnali kedvező hatást eredményez. Indokolt lehet tehát a beruházási hitelek esetében a magasabb kockázatátvállalási arány alkalmazása, mert így lehetne ellensúlyozni a bankoknak a hosszú lejáratú hiteleknel alkalmazott, szigorúbb ügyletminősítési gyakorlatát.

A hitelgarancia-programok katalizátorszerepet tölthetnek be a kkv-hitelezés újbóli felfuttatása terén, így közvetetten hozzájárulhatnak számos új beruházás létrejöttéhez, munkahelyek megőrzéséhez és teremtéséhez. A legjobb nemzetközi gyakorlat fényében (Ázsia, Japán, Dél-Korea, Kína – Tajpej) még van növekedési tere a garanciaalapok tevékenységének, ami megkívánja a szolgáltatásaik újragondolását és frissítését – különösen a portfóliógarancia területén –, valamint az intézményi háttér feltökésítését.

3.3. A vállalkozói attitűd helyreállítása – piaci bizalomépítés

A cikk keretében tett ajánlásaink elsősorban a kkv-hitelezés előmozdítását közvetlenül szolgáló állami beavatkozásokra összpontosítanak, azonban le kell szögezni, hogy érdemi hitelkereslet-növekedés akkor várható a kkv-k oldaláról, ha a jövőképek pozitív várakozásokat tükröz.

A probléma az, hogy napjainkban az exportpiacokkal rendelkező vállalati kör és az azoknak beszállító vállalkozások tudnak csak forgalombővülésről beszámolni és fejlesztési célú beruházásokban gondolkodni. A kkv-k széles tömegei jellemzően belföldi lakossági és vállalati kereslet kielégítésére rendezkedtek be, amely vevői kör a válság óta visszafogta fogyasztását, illetve beruházási keresletét, ami miatt a kkv-k üzleti várakozásai évek óta visszafogottak, nem terveznek újabb beruházásokat, fejlesztéseket, a túlélésre rendezkedtek be.

A kis- és középvállalkozói kör szélesebb tömegeinek üzleti aktivitása akkor fog ismét erőre kapni, ha a fő célpiacuk, azaz a belföldi kereslet növekedésnek indul. Ez esetben a pesszimista várakozások megszűnnének, a kkv-k újabb beruházásokba, fejlesztésekbe fognának, amely magatartásukkal szintén fokoznák a belső keresletet, ami jótékony hatással lenne az üzleti hangulatra.

A belső kereslet növekedése Magyarország esetében a kereskedelmi egyensúly romlásának veszélyével jár, ezért a magyar gazdaságpolitikának olyan belső keresletet élénkítő intézkedéseket kell hoznia, amelyek magas magyar hozzáadott értéket képviselő áruk és szolgáltatások keresletét növelik meg.

A cikk gondolatának vezérfonalába nem illeszkedik bele szorosan, illetve terjedelmileg sem illeszthető bele egy mélyebb elemzés a kkv-k üzleti jövőképét javító, belső keresletet fokozó gazdaságpolitikai programokról, azonban bizonyos alapvető tendenciákra és fejlesztési főirányokra fel szeretnénk hívni a figyelmet jelen alfejezetben:

- **A lakossági reálbér növelése:** a belső kereslet növelésének kiváló eszköze a lakossági reálbér növelése, amibe szorosan beletartozik az infláció elleni küzdelem, a minimálbér emelése, bizonyos szakmák évtizedek óta rendezetlen bérszínvonalának rendezése (pedagógus-, orvos-, nővér-béremelések).
- **Nemzeti bérlakásprogram:** az építőipar az a tipikus iparág, amelynek fellendülése közvetetten számos szolgáltató iparág növekedését is magával hozza. Megítélésünk szerint mind a munkaerőpiac mobilitására, mind az építőiparra és ingatlankereskedelemre pozitív hatással lenne egy nemzeti bérlakásprogram. A program egyik pillére adókedvezményrel támogatná a bérbbe vevő magánszemélyeket, így növelve a bérlakás iránti fizetőképes keresletet, míg a másik pillére adókedvezményes speciális vállalkozási formát hozna létre a bérlakásépítők és bérlakással rendelkezők számára, ezzel megteremtve a szélesebb kínálatot. A program kialakításának részleteire számos modell létezik, azonban a végcél az volna, hogy ezáltal élénküljön az ingatlansector és mobilabbá, rugalmasabbá váljon a munkaerőpiac.
- **Lakásfelújítási és korszerűsítési beruházások támogatása:** a lakások felújítását és energiahatékonyságának növelését támogató gazdaságpolitikai programok kiszélesítése szintén jótékony hatással lenne az építőipari szolgáltató vállalkozásokra, továbbá lehetővé tennék, hogy a lakosság jobb és gazdaságosabb lakhatási körülményeket élvezzen.
- **Magán egészségügyi szolgáltatások piacának fejlesztése:** a demográfiai folyamatok előrevetítik az egészségügyi szolgáltatások iránti, tartósan növekvő keresletet, amellyel sem minőségben, sem volumenben nem tud lépést tartani az állami egészségügy. Megfelelő állami ösztönzőkkel élénkíteni lehetne a kiegészítő magán egészségügyi szolgáltatások iránti fizetőképes keresletet, ami lehetővé tenné, hogy rentábilisan működjenek az egészségügyi kiegészítő szolgáltató magánvállalkozások, amelyek így szélesebb körben elterjedhetnek. Egy ilyen piacfejlesztés a lakosság egészségügyi állapotának javulásán túlmenően jótékony hatással lenne az egészségügyi szolgáltatásokkal foglalkozó kkv-ra és nagyvállalkozásokra is.
- **Oktatási magán szolgáltatások piacának fejlesztése:** a díjköteles állami, illetve oktatási magán szolgáltatások iránti fizetőképes lakossági kereslet növelését szolgáló állami ösztönző programok egyrészt biztosíthatják a pénzügyi erőforrások hiányától szenvedő, tehetséges emberek felemelkedését, másrészt az oktatási szolgáltatásokat kínáló vállalkozások, illetve azokat kiszolgáló vállalkozások (irodaszer, ingatlan, közmű) üzletmenetére is jótékony hatással lennének. Az oktatás területén további kitörési pontot jelentene az oktatási turizmus tudatos fejlesztése, ami a külföldi diákok Magyarországra csábítását célozza. A Magyarországon tanuló külföldi diákok a leendő nemzetközi kapcsolatok bástyái lehetnek a jövőben, illetve itt tartózkodásuk alatt fogyasztásukkal jótékony hatással vannak a magyar gazdaságra.
- **Turizmus fejlesztése:** a belföldi turizmus keresleti oldalának fejlesztése a meglévő támogatások (SZÉP kártya) kiszélesítésével érhető el, ami jótékonyan hat a hazai turisztikai- és vendéglátóipari szolgáltatók üzletmenetére és beruházási hajlandóságára. A külföldi turisták Magyarországra csábítását célcsoportokra fókuszált marketing-kampányokkal kell fokozni. A külföldi turisták számának és költségének fokozását szolgáló kampányok eredményeként növekszik a belső turisztikai kereslet és a beáramló deviza. A turisztikai iparág generálja a GDP közel 10%-át (MT Zrt. [2013]),

áttételesen pedig számos más kapcsolódó iparágat is mozgásba hoz, például a fuvarozást, ingatlanfejlesztést, élelmiszer-kereskedelmet, szórakoztatóipart, vendéglátást, tanácsadást vagy akár a mezőgazdaságot.

A belső kereslet fokozása mellett az állami gazdaság- és kkv-fejlesztési politika céljának kell lennie a gyorsan növekvő – magas innovációs erővel bíró – kkv-k számára megfelelő ökoszisztéma fejlesztése (inkubátorházak, üzletiangel-hálózat, kockázati tőke), a vállalati versenyképességet növelő innováció és a nemzetközi piacra lépést segítő tevékenységek támogatása.

4. ÖSSZEZÉS

Jelen cikk keretében arra vállalkoztunk, hogy bemutassuk és elemezzük a magyar kis- és középvállalati (kkv) szektor hitelfinanszírozásának 21. századi történetét (2000–2012); ugyanis a kkv-k hitelfinanszírozásának története egyfajta tükörképe ezen vállalati szegmens jövőképeének és üzleti bizalmának. További célunk a kiút keresése a hitelválság hatására bekövetkezett negatív kkv-hitelezési spirál megszüntetése és a részben ebből eredő visszaeső-stagnáló kkv-üzleti aktivitás tendenciájának megfordítása érdekében.

1995–2000 között a magyar bankszektor erőforrásait a nagyvállalati ügyfélkör kiépítése kötötte le; ezt igazolja, hogy az MNB statisztikája szerint 1999-ben a bankok vállalati hiteleinek mindössze 27%-a volt kkv-hitel, ami harmada-negyede az egykori EU-15 államokban kialakult mértéknek.

2000-től kezdve a magyarországi hitelintézetek az üzletpolitikájukban is megfogalmazták a kkv-szektor irányába történő nyitást, aminek eredményeként 2001 és 2007 között a kkv-knak folyósított hitel volumene több mint 220%-kal emelkedett, továbbá kialakult a széleskörű kkv-hitelezés intézményi háttere, önálló kkv-üzletágak jöttek létre, kialakultak a kkv-igényeket kielégítő, speciális hiteltermékek és az azok tömeges kezelését és elbírálását lehetővé tevő fiókhálózatok és hitelezési folyamatok.

A 2008-ban bekövetkezett válság hatására a kkv-hitelezés volumene visszaesett, a 2008-as csúcshoz képest 2011 év végére több mint 35%-kal, közel 1300 milliárd Ft-tal csökkent a kkv-knak folyósított hitel, amely 2012-ben is pusztán a középvállalkozássá minősített, egykori nagyvállalkozások miatt tudott 750 milliárd Ft-os növekedést felmutatni, ami még mindig 11%-kal marad el a 2008-as csúcshoz képest.

A válság hatására kialakult a kkv-hitelezés visszaesésének ördögi köre:

- a hitelválság hatására rögtön megdrágul a hitel, és a magasabb hitelkamatok miatt romlik a vállalati jövedelmezőség,
- a megdráguló hitelek miatt visszaesik a beruházási hajlandóság és a fogyasztási kereslet, ami miatt még jobban romlanak a kkv-k üzletmenete és pénzügyi mutatói;
- a kkv-k visszaeső pénzügyi teljesítménye miatt romlik az adósminőség, vagyis még drágább lesz a hitel, és még jobban szűkül a hitelkeret.

A piaci folyamatok hatására a kkv-k növekvő kamatfelárral, szűkülő hitelkeretekkel, egyre lassabban és szigorúbb feltételekkel elérhető banki finanszírozási lehetőségekkel voltak kénytelenek szembesülni, ami miatt visszaesett a teljesítményük és üzleti aktivitásuk, ez pedig a hitelintézeteknél jelentősen romló kkv-hitelportfóliót eredményezett.

Véleményünk szerint a negatív folyamatok megállítása érdekében szükség van állami beavatkozásra. Kiütkeresésünk során megvizsgáltuk, hogy az állam közvetlenül milyen módon tudja elősegíteni a kkv-hitelezés fejlődését:

- Az állami kamattámogatású hitelek tekintetében arra a megállapításra jutottunk, hogy a hitelprogramok keretösszege elegendőnek tűnik, mivel mértéke meghaladja a 2012-ben a kkv-knak nyújtott hitelvolumen 90%-át, és a kamatfeltételek is történelmi mélypontra csökkentek. Az államilag támogatott, alacsony kamatozású hitelek megléte szükséges, de nem elégséges feltétele a kkv-hitelezés és azon keresztül a kkv-szektor üzletmenetének felfuttatásához. Állami kamattámogatású hitelek ugyan jelenleg már nagy volumenben rendelkezésre állnak, nem tudnak azonban széles körben elterjedni a kkv-szektorban, mert a bankok – a korábbi kedvezőtlen hitelezési tapasztalatok miatt – konzervatív hitelezési politikát folytatnak, és csak a legjobb adósminőségű és a legkiválóbb üzletminőségű ügyfelek számára biztosítják a hozzáférést ezekhez a kedvező forrásokhoz.
- A hitelgarancia-programok katalizátorszerepet tölthetnek be a kkv-hitelezés újbóli felfuttatása terén, így közvetetten hozzájárulhatnak számos új beruházás létrejöttéhez, valamint munkahelyek megőrzéséhez és teremtéséhez. A magyar hitelgarancia-alapok üzleti aktivitása az európai gyakorlat fényében kielégítő, azonban a legjobb nemzetközi gyakorlat fényében (Ázsia, Japán, Dél-Korea, Kína – Tajpej) még van növekedési tere a tevékenységüknek, ami megkívánja a szolgáltatásaik újragondolását és frissítését – különösen a portfóliógarancia területén –, valamint az intézményi háttér feltökésítését.

Kiütkeresésünk során végül – a részletek kifejtése nélkül – olyan gazdaságfejlesztési irányok kiinduló gondolatait fogalmaztuk meg, amelyek közvetetten hozzájárulnak a kkv-k jövőképeinek és üzleti várakozásainak emelkedéséhez. A kis- és középvállalkozói kör szélesebb tömegeinek üzleti aktivitása akkor fog ismét erőre kapni, ha a fő célpiacuk, azaz a belföldi kereslet növekedésnek indul. Ez esetben a pesszimista várakozások megszűnnének, a kkv-k újabb beruházásokba, fejlesztésekbe fognának, ezzel a magatartásukkal szintén fokoznák a belső keresletet, ami jótékony hatással lenne az üzleti hangulatra.

IRODALOMJEGYZÉK

- ALLINSON, G.–ROBSON, P.–STONE, I. [2013]: Economic evaluation of the enterprise finance guarantee (EFGG) scheme. BIS 2013 February, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/85761/13-600-economic-evaluation-of-the-efg-scheme.pdf
- ÁRVAI ZSÓFIA [2002]: A vállalatfinanszírozás új fejlődési irányai. MNB Műhelytanulmányok, 91–110. o.
- BENCZES I.–KUTASI G. [2010]: Válság és konszolidáció. *Pénzügyi Szemle* 48., Közgazdász vándorgyűlés, Szeged
- BÉZA D.–CSUBÁK T. K. [2005]: Kisvállalkozások pénzügyei. Budapesti Corvinus Egyetem Kisvállalkozás-fejlesztési Központ, egyetemi jegyzet
- BILEK P.–BORKÓ T.–CZÁKÓ V.–PELLÉNYI G. [2006]: A mikro-, kis- és középvállalkozások külső forrásbevonásának alakulása 2000–2005 között. ICEG EC, http://www.icegec-memo.hu/hun/_docs/kutatasi_jelentesek/kkvfin.pdf
- CFE/SME [2012] 1/Final: SME and Entrepreneurship Financing: The Role of Credit Guarantee Schemes and Mutual Guarantee Societies in supporting finance for small and medium-sized enterprises. [http://search.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=CFE/SME\[2012\]1/FINAL&docLanguage=En](http://search.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=CFE/SME[2012]1/FINAL&docLanguage=En)
- CSUBÁK T. K. [2008]: A magyar kkv-hitelezés tendenciáinak áttekintése a 2001–2007 közötti időszakban. 60 éves a Közgáz Jubileumi Konferencia kötet
- ELKAN M. V.–SCHMIDT A. G. [2010]: Quantifizierung der gesamtwirtschaftlichen Effekte der Aktivitäten der deutschen Bürgschaftsbanken unter den Rahmenbedingungen der weltweiten Finanz- und Wirtschaftskrise, Institut für Mittelstandökonomie an der universitat Trier. http://www.inmit.de/download/kurzstudie_buergschaftsbanken_2010.pdf
- FÁBIÁN G.–FÁYKISS P.–SZIGEL G. [2011]: A vállalati hitelezés ösztönzésének eszközei. *MNB-tanulmányok* 95.
- Garantiqa Hitelgarancia Zrt. [2013]: Éves jelentés. http://www.hitelgarancia.hu/files/eves_jelentes_2012_evi_20130530.pdf.pdf
- GEISELER, C. [1997]: Das Finanzierungsverhalten kleiner und mittlerer Unternehmen. Gabler-Vieweg-Westdeutscher Verlag
- IMF [2009]: Update on Fiscal Stimulus and Financial Sector Measures. International Monetary Fund, April 26, www.imf.org/external/np/fad/2009/042609.htm
- KÁLLAY, L. [2010]: Kkv-szektor: versenyképesség, munkahelyteremtés, szerkezetátalakítás. TM 58. műhelytanulmány, Budapesti Corvinus Egyetem
- KARSAI JUDIT [2011]: A kockázati tőke két évtizedes fejlődése Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, LVIII. évf., 2011. október, 832–857. o.
- KSH [2012a]: KSH-statisztika a belkereskedelem hosszú távú alakulásáról (1960–2011). http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_okfa001.html
- KSH [2012b]: KSH-statisztika a beruházások hosszú távú alakulásáról (1960–2011). http://www.ksh.hu/stadat_hosszu
- MFB [2012]: Éves jelentés
- MNB [2009]: Jelentés a pénzügyi stabilitásról. Magyar Nemzeti Bank, április, Budapest
- MNB [2011]: MNB-tanulmányok 95.
- MNB [2013]: Éves átlagárfolyamok. <http://www.mnb.hu/Statiztika/statiztikai-adatok-informaciok/adatok-idosorok>
- MNB [2013]: Növekedési Hitelprogram bemutatása. http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Monetaris_politika/NHP/NHP_termektajekoztato.pdf
- MT Zrt. [2013]: <http://neta.itthon.hu/szakmai-oldalak/letoltesek/turizmus-magyarorszagon>
- NÉMETHNÉ G. A. [2008]: A kis- és középvállalkozások banki hitelezésének alakulása (1999–2007). *Hitelintézeti Szemle*, 2008. VII. évf. 3., 265–288. o.
- PSZÁF [2009]: A hitelintézeti szektor 2008. évi részletes auditált adatai (eszközök, források, eredmény, egyéb). http://www.pszaf.hu/bal_menu/jelentesek_statiztikak/statiztikak/hiteladat_bev.html
- PSZÁF [2010]: A hitelintézeti szektor 2009. évi részletes auditált adatai (eszközök, források, eredmény, egyéb). http://www.pszaf.hu/bal_menu/jelentesek_statiztikak/statiztikak/hiteladat_bev.html
- PSZÁF [2011]: A hitelintézeti szektor 2010. évi részletes auditált adatai (eszközök, források, eredmény, egyéb). http://www.pszaf.hu/bal_menu/jelentesek_statiztikak/statiztikak/hiteladat_bev.html

- PSZÁF [2012]: A hitelintézeti szektor 2011. évi részletes auditált adatai (eszközök, források, eredmény, egyéb). http://www.pszaf.hu/bal_menu/jelentesek_statisztikak/statisztikak/hiteladat_bev.html
- PSZÁF [2013]: A részvénytársasági hitelintézetek (MFB, EXIM, KELER nélkül) mikro-, kis- és közép vállalkozásoknak nyújtott hiteleinek alakulása. www.pszaf.hu/bal_menu/jelentesek_statisztikak/statisztikak/pszaf_idosorok/idosorok?pagenum=1
- VÁRHEGYI É. [2010]: A válság hatása a magyarországi bankversenyre. *Közgazdasági Szemle*, LVII. évf. október, 825–846. o.
- WILLIAMSON, OLIVER E. [1998]: Corporate Finance and Corporate Governance. *Journal of Finance*, No. 3.